

**ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ДЖЕРЕЛА ТОРГОВОГО ПРАВА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Наукові праці МАУП, 2013, вип. 1(36), с. 76–80

Досліджуються питання сутності правової природи принципів торгового права ЄС, джерел, що їх закріплюють та механізмів, які забезпечують їх реалізацію.

Сучасний етап історичного розвитку характеризується якісним перетворенням багатьох традиційних засад суспільного життя. Не стоїть осторонь від цього процесу і політико-правова організація суспільства, її центральний компонент — держава. Під впливом інтеграційних тенденцій усе більше країн планети добровільно погоджуються на обмеження власного суверенітету, передачу суверенних прав у компетенцію наднаціональних утворень міжнародного характеру. Європейський Союз на сьогодні є найбільш ефективною, авторитетною і динамічною з числа подібних наддержавних “конструкцій”, а його досягнення представляють значний інтерес для досліджень [1, 84–85].

ЄС є таким міждержавним інтеграційним об'єднанням наднаціонального характеру, яке поєднує риси міжнародної організації з рисами державоподібного утворення, еволюціонує в бік здійснення його компетенції на федеративній основі. Одним із визначальних факторів, що надає стабільності функціонуванню Євросоюзу, є його правопорядок, який являє собою якісно нову унікальну форму, передусім форму торгово-економічної інтеграції держав, правову основу якого становить спільний добробок (*acquis communautaire*), який регулює здебільшого не політичну, а економічну сферу інтеграційної діяльності ЄС як міждержавно-го об'єднання *sui generis* [2, 80].

Варто відмітити, що ЄС, подібно до держави, здійснює не тільки свої внутрішні, а й

зовнішні функції. Так, відповідно до ст. 207 Договору про функціонування Європейського Союзу (*Treaty on the Functioning of the European Union*), в рамках своєї виключної компетенції у зовнішньоторговельній політиці ЄС взаємодіє з третіми країнами та різними міжнародними організаціями, реалізуючи тим самим повний обсяг своєї міжнародної правосуб'єктності. Проте, на думку македонської дослідниці Олівери Костоскі: “Виняткова компетенція Спільноти діє тільки відносно торгових і тарифних договорів у класичному розумінні цього слова. У подібній ситуації еволюція Спільної торгової політики (СТП) багато в чому залежить від того, як складуться взаємини органів ЄЕС з державами-членами, а також від прагнення останніх зберегти свій суверенітет у зовнішній сфері” [3, 18].

З метою більш чіткого розмежування компетенції, між зазначеними суб'єктами визначено їх різні категорії. Категорії компетенції Союзу відрізняються між собою обсягом повноважень, наданих ЄС, і співвідношенням цих повноважень з тими, які зберігаються за державами-членами. Відповідно до п. 1 ст. 2 ДФ ЄС в редакції Лісабонського договору (*Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community*) [4], найширші повноваження Союзу і, відповідно, найзначніші обмеження суверенних прав держав-членів притаманні виключній компетенції ЄС. У

рамках цієї категорії компетенції, національні влади позбавлені права приймати рішення, якщо тільки вони спеціально не уповноважені на це Євросоюзом, або не діють на виконання прийнятих ним правових актів.

Потрібно зауважити, що право ЄС є одним з виняткових та складних явищ у сучасній юридичній науці. Така унікальність пояснюється специфікою конструкції його правової природи та наявними тенденціями до подальшого розвитку. Особливо актуальним питанням європейського права є торгове право Євросоюзу.

Під поняттям “торгове право ЄС” розуміємо новий юридичний феномен, який почав своє формування, головним чином, з 1957 р. Особливістю цієї галузі права є те, що їй одночасно властиві риси наднаціонального права і внутрішнього права, що застосовується у всіх країнах – членах ЄС. Воно відрізняється від класичного міжнародного права, оскільки утворює автономний міжнародний правовий режим, інтегрований в право країн – членів ЄС, внаслідок чого це право безпосередньо застосовується політичними керівниками і судовими органами цих держав.

Правовий базис торгового права ЄС був сформований шляхом поєднання міжнародного торгового права з узгодженими між державами-членами правовими нормами, які викладені в установчих договорах Союзу. Зокрема, В. А. Астапенко зазначає, що сформований у рамках Європейських співтовариств автономний правопорядок являв собою симбіоз міжнародно-правових та національних правових норм, що зумовило логічний висновок, відповідно до якого право ЄС виходить за рамки правових режимів традиційних міжнародних організацій і його можна порівняти з правовими режимами конфедеративних або навіть федеративних утворень [5, 12].

Так, основою торгового права Євросоюзу є принципи ГАТТ, проте, на сьогодні, як зазначають аналітики, ЄС є одним з ключових гравців у рамках Світової організації торгівлі (СОТ), оскільки ЄС сформував спільну торговельну політику, яка здійснюється на основі загальносоюзних правових норм торгового

права Євросоюзу. Таким чином, ЄС є однією з рушійних сил нинішнього раунду багатосторонніх торгових переговорів у СОТ, який включає подальше відкриття ринку і додаткових рішень, які, головним чином, виходять з ідеї, що міжнародна торгівля має боротися з бідністю [6].

Забезпечення загальних норм торгового права Євросоюзу для всіх держав-членів відбувається шляхом гармонізації (зближення) норм торгового права ЄС та національних норм торгового права держав – членів ЄС, що є основним методом торгового права Союзу.

Поряд з цим гармонізація торгового права ЄС, відповідно до ДФ ЄС, може бути вибірковою. Зокрема, у випадках, коли після вжиття заходів щодо гармонізації торгового законодавства ЄП та Радою, Радою або КЄС держава – член Союзу вважатиме за необхідне залишити в силі національні положення, які є виправданими внаслідок важливих потреб, то держава-член має поінформувати про ці положення Комісію із зазначенням причин залишення їх у силі. Такі “важливі потреби” європейський законодавець визначає у ст. 36 Договору, яка дозволяє кількісні обмеження на імпорт, а також будь-які заходи еквівалентної дії між державами-членами в процесі здійснення ними торгівлі. Виходячи з цього правила, держава-член може заборонити чи обмежити імпорт, експорт або транзит, якщо це є виправданим. Проте, такі заборони або обмеження не повинні виступати засобом довільної дискримінації або прихованого обмеження торгівлі між державами-членами.

Для унеможливлення зловживання цією нормою, КЄС протягом шести місяців після повідомлення держави-члена про “важливі потреби” обмеження чи заборони експорту, імпорту чи транзиту схвалює або відхиляє відповідні національні положення, перевіряючи спочатку, чи не є ці положення засобом довільної дискримінації або прихованого обмеження торгівлі між державами-членами і чи не є вони перешкодою для функціонування внутрішнього ринку.

Поряд з цим, особливо ефективним засобом, який усував технічні бар’єри в торгівлі

між державами-учасницями, є прийняття Директив ЄС, що володіють юридичною природою норм прямої дії. Так, якщо в Директиві є посилання на євронорму чи/або на технічний регламент, це автоматично стає підставою для того, щоб вважати цей документ когентним для всіх держав – членів Союзу. Отже, якщо в окремому питанні держави – члени Євросоюзу не мають єдиного підходу щодо його вирішення, то директива є найефективнішим нормативно-правовим актом, що врегульовує це питання [7, 24–25].

Так, зокрема, Декларація, що включена в текст Лісабонського договору, підтверджує принцип примату права ЄС над правом держав-членів, що підтверджує базовий принцип європейської інтеграції, який раніше застосовувався лише у сферах компетенції Договору та у випадках, коли інститути ЄС діяли у межах компетенції, визначених правом ЄС [3].

Визнання пріоритету колективної норми над національною є технічно логічним здебільшого тому, що прийняті в рамках ЄС нормативно-правові акти на території держав-учасниць закономірно зумовлюють можливість виникнення колізійного питання про те, яку норму застосовувати в тому разі, коли будь-яке положення торгового права ЄС, що має силу прямої дії, суперечить нормі внутрішнього національного права тієї чи іншої держави-учасниці. Зокрема, македонська дослідниця Олівера Костоска зазначає, що якби був визнаний пріоритет внутрішніх норм над союзними, то ЄС навряд чи був би в змозі виконати ті завдання, які на нього поклалися державами-учасницями на момент створення. Тобто в такому випадку здатність ЄС до нормального функціонування була б поставлена під загрозу, а ідея побудови “об’єднаної Європи”, на яку поклалися особливі надії, навряд чи будь-коли була б досягнута [3].

Варто відзначити, що торгове право ЄС формується та розвивається в тісному взаємозв’язку із митним правом ЄС. Так, якщо під сферу регулювання митного права підпадають, головним чином, питання тарифного регулювання (правила збору мита та відповідні процедури митного оформлен-

ня), то торгове право ЄС охоплює широке коло питань щодо застосування нетарифних заходів у зовнішній торгівлі – контролю за імпортом та експортом товарів, кількісних обмежень, заходів підтримки експорту, заходів захисту від демпінгу, субсидування та торгових бар’єрів, торгових преференцій. Крім імпорту та експорту товарів у сферу регулювання торгового права ЄС входять питання інтелектуальної власності в міжнародній торгівлі [8, 9–10].

Таким чином, торгове право ЄС, що було створено на основі міжнародних торгових принципів, на сьогодні є автономним правопорядком, який регламентується нормами первинного та вторинного права Союзу, а ряд норм цих нормативно-правових актів мають пряму дію у внутрішніх правопорядках держав-членів.

Разом з цим, потрібно відмітити, що рядом рішень Суду ЄС був визнаний автономний характер права ЄС щодо міжнародної та національної правових систем. Цими рішеннями відзначалось, що право ЄС має свої специфічні особливості і тому відрізняється від міжнародного та національного права [3].

Варто також відмітити, що дослідження принципів торгового права ЄС як автономного правопорядку не може бути повним без формування чіткого уявлення, як саме вони утворилися та на чому ґрунтуються, тобто без вивчення основних джерел принципів торгового права Євросоюзу.

Положення міжнародних угод, що укладаються інститутами ЄС, не повинні суперечити установчим договорам. Відповідний контроль здійснюється в попередньому порядку Судом ЄС за запитом органів ЄС чи держав-членів.

Торгівля між країнами – учасницями ЄС підпорядковується внутрішньому законодавству ЄС, тоді як торгівля країн Союзу з країнами, які не є членами ЄС, у рамках спільної торгової політики потрапляє під відносно новий режим, передбачений законодавством і договорами ЄС [9, 133].

Сучасне торгове право ЄС регламентується головним чином такими документами:

1) Міжнародні договори. При дотриманні ряду умов, інститути ЄС мають право укласти міжнародні договори. На угоди, укладені ЄС, а також спільно ЄС та державами-членами з третіми країнами та міжнародними організаціями повною мірою поширюються принципи міжнародного права, такі як *pauci sunt servanda*, незмінюваність в односторонньому порядку, примат міжнародного права. Разом з тим, якщо в договорі беруть участь ЄС і держави-члени, то кожен з них виконує покладені на нього зобов'язання в рамках своєї юрисдикції [10, 8].

2) Акти первинного права ЄС, що становлять так звану “Конституцію Спільноти” (Паризький договір про заснування Європейського об'єднання вугілля та сталі 1951 р. (ЄОВС), Римський договір 1957 р. про заснування Європейської економічної спільноти (ЄЕС) та Договір про заснування Європейського Співтовариства з атомної енергетики 1957 р. (“Євратом”) (Treaty establishing the European Atomic Energy Community, Euratom) [11], Єдиний європейський акт 1987 р. (ЄЕА) [12], Маастрихтський договір 1992 р. про ЄС, Амстердамський договір 1997 р. [13], Ніццький договір 2003 р. [14] та Лісабонський договір [15], а також договори про приєднання нових членів). Ці нормативно-правові документи мають найвищу юридичну силу в системі джерел європейського права. Усі інші похідні норми європейського права не повинні суперечити принципам установчих угод. Їх норми, що носять, як правило, загальний характер чи характер норм-принципів, можуть володіти, відповідно до Рішення № 26/62, прямою дією, якщо вони адресовані безпосередньо суб'єктам правовідносин [16], або чинять непрямий вплив, якщо вони звернені до держав-членів.

3) Акти вторинного права ЄС (похідні норми). Під поняттям “секундарне право ЄС” потрібно розуміти сукупність правових джерел, які приймаються інститутами ЄС. Вторинність його визначається тим, що: його нормативні джерела є результатом діяльності самих інститутів Співтовариств (а не держав-членів); зазначені інститути природно обмежені рамками їх компетенції, загальни-

ми умовами та принципами установчих договорів ЄС [2].

4) Прецедентна практика Суду ЄС. Низка рішень Європейського суду як наднаціонального органу [17, 103], головним чином, у сфері торгового регулювання, є важливим джерелом торгового права, особливо в питанні регулювання зовнішньої торгівлі Союзу з країнами, що не є його членами. Саме тому ряд рішень Суду в питаннях митних правовідносин набули значної ваги в процесі закріплення наднаціонального характеру європейського права.

Потрібно відмітити, що Судом ЄС було створено свій власний “телеологічний” підхід до інтерпретації права. Так, Суд не керується метою прийняття того чи іншого акта, а розглядає конкретну норму в контексті і трактує з точки зору кінцевої мети норми в ситуації, що склалася.

Рішення Суду ЄС носять характер судового прецеденту, оскільки є обов'язковими при винесенні рішень судовими органами держав-членів. Крім цього, сам Суд ЄС приймає рішення, аналогічні своїм минулим рішенням в аналогічних справах (хоча не зобов'язаний це робити, тобто його рішення формально не є прецедентами). Багато рішень Суду у сфері регулювання митного союзу ЄС лягли в основу наступних нормативно-правових актів Співтовариства (зокрема, рішення Суду, що дають визначення заходів, які мають рівнозначний ефект митних зборів і кількісних обмежень) [8].

Таким чином, торговим правом ЄС створено новий юридичний феномен, що набув рис наднаціонального й водночас внутрішнього права, притаманного усім країнам – членам ЄС. На відміну від класичного міжнародного права, торгове право ЄС утворює автономний міжнародний правовий режим, що інтегрований у правову систему країн – членів ЄС.

Література

1. Капустин А. Я. Проблемы международной правосубъектности Европейского союза // Вестник Рос-

сийского ун-та дружбы народов. — Сер. “Юрид. науки”, 1998. — № 3–4. — С. 83–88.

2. Фалалеева Л. Г. Перспективи розвитку правового регулювання торговельних відносин між Україною та Європейським Союзом // Зовнішня торгівля: право та економіка. — № 4 (27). — 2006. — С. 80–84.

3. Олівера Костоска “Understanding the New Global Landscape” во рамките на летната школа “Make a difference — become a ‘green’ EU leader”, (организирана од страна на Тренинг центарот за Европска интеграција (ЕИТЦ) при Економскиот факултет — Скопје, Универзитет “Св. Кирил и Методиј”, Скопје и АИЕСЕК ЛК Скопје), Охрид, Република Македонија, 2010.

4. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community // Official Journal of the European Union, C 306/01, 17.12.2007. — 227 p.

5. Астапенко В. А. Эволюция Европейского Союза: Амстердамский договор 1999 года: Автореф. диссертации на соискание ученой степени канд. юрид. наук. Специальность 12.00.10 — Междунар. право. — М. — 26 с.

6. EU and WTO // [Електронний ресурс]: Офіц. веб-сайт Делегациі Єврокомісії в Японії. — Режим доступу: http://www.deljpn.ec.europa.eu/union/showpage_en_union.external.wto.php

7. Dankers C. Private standards in the United States and European Union markets for fruit and vegetables: implications for developing countries / C. Dankers — Rome: Food & Agriculture Org., 2007 — 150 p.

8. Наку Ф. Ф., Вишняков О. К. Торговое право ЕС: Навч. посіб. — К.: ІМВ КНУ ім. Тараса Шевченка, 2003. — 190 с.

9. Хиршлер М., Циммерман Б. Западноевропейские интеграционные объединения: Право. — М.: Прогресс, 1987. — 368 с.

10. Афанасьев Ю. А. Источники таможенного права Европейского Союза // Финанс. право зарубежных стран. Исследования, рефераты, законодательные акты / Под ред. А. Н. Козырина, А. А. Ялбулганова, Ю. А. Афанасьева. — М.: Готика, 2005. — 444 с.

11. Treaty establishing the European Atomic Energy Community (EURATOM) and connected documents. Luxembourg: Publishing Services of the European Communities, [s.d.]. — P. 7–131.

12. Единый Европейский акт. Договор о Европейском Союзе. — М.: Право, 1994. — 247 с.

13. Амстердамский договор, изменяющий договор о Европейском Союзе, договоры, учреждающие Европейские сообщества, и некоторые относящиеся к ним акты. — М.: Интердиалект, 1991. — 191 с.

14. International Convention on the simplification and harmonization of Customs procedures (Kyoto Convention) // [Електронний ресурс]: Веб-сайт reliefweb.int. — Режим доступу: http://www.reliefweb.int/ocha_ol/programs/response/custnet/kyoto.html

15. Customs Convention on the “ATA Carnet” for the Temporary Admission of Goods. Brussels, 6 December 1961 // [Електронний ресурс]: Веб-сайт austlii.edu.au. — Режим доступу: <http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1967/20.html>

16. Convention on Temporary Admission signed in Istanbul on 26 June 1990 // [Електронний ресурс]: Веб-сайт wcoomd.org. — Режим доступу: http://www.wcoomd.org/files/1.%20Public%20files/PDFandDocuments/Procedures%20and%20Facilitation/Istanbul_legal_text_Eng.pdf

17. Haltern U. Was bedeutet Souveränität / U. Haltern — Tübingen: Mohr Siebeck, 2007. — 136 s.

Доведено, що під поняттям “торгове право ЄС” потрібно розуміти новий юридичний феномен, якому водночас властиві риси наднаціонального права і внутрішнього права, що застосовується в усіх країнах — членах ЄС. Торговим правом ЄС утворюється автономний міжнародний правовий режим, інтегрований у право країн — членів ЄС.

Доказано, что под понятием “торговое право ЕС” нужно понимать новый юридический феномен, которому одновременно присущи черты сверхнационального права и внутреннего права, которое применяется во всех странах — членах ЕС. Торговым правом ЕС создается автономный международный правовой режим, интегрированный в право стран — членов ЕС.

It is proved that the concept of “commercial law EU” must understand new legal phenomenon, which both characteristic features supranational law and domestic law applicable in all countries — EU member states. Merchants EU law formed an autonomous international legal regime, integrated in the right countries — EU members.

Надійшла 29 грудня 2012 р.